

Profesor MIROSLAVA MIRKOVIĆ

Filozofski fakultet
Univerzitet u Beogradu

KLASIČNE NAUKE I ČASOPISI U NAŠOJ ZEMLJI

Apstrakt: U radu se obrađuje periodika iz oblasti klasičnih nauka u Jugoslaviji nekad i Srbiji danas.

Ključne reči: *Revue internationale des études balcaniques, Živa Antika, Zbornik za klasične studije Matice srpske*

Dve su stvari u istorijskim i klasičnim naukama od presudnog značaja za istraživački rad: sistematsko izdavanje izvora i izdavanje časopisa. Kritičko izdavanje izvora započeo je u Nemačkoj u prvoj polovini XIX veka. Od kraja XIX veka vodeće evropske zemlje u domenu izučavanja Antike, Nemačka, Engleska, Francuska, Španija i Italija imaju i časopise za klasične nauke. U Srbiji su činjeni napori u jednom i drugom domenu, na izdavanju izvora i osnivanju specijalnih časopisa za pojedine nauke od samih početaka moderne države. Podsticaj za izdavanje izvora je dolazio iz Evrope. Početak sakupljanja i izdavanja antičkih natpisa u Srbiji vezano je za ime Nikole Vulića koji je od kraja XIX veka do početka II Svetskog rata prvo zajedno sa austrijskim naučnikom Antonom von Premersteinom, potom, od 1914, sam obišao Srbiju i Makedoniju i sakupljao natpise, revidirao one koji su bili objavljeni u Korpusu latinskih natpisa (CIL) i objavljivao ih u *Jahreshefte des österreichischen archäologischen Instituts* i istovremeno u *Spomeniku Srpske Kraljevske Akademije nauka*. Za mnoge izgubljene spomenike Vulićevo izdanje natpisa je danas jedino svedočastvo. Više decenija kasnije, 70-tih godina XX veka izdavanje natpisa iz rimske provincije Gornje Mezije koja je obuhvatala severnu Makedoniju i najveći deo Srbije, pokrenula je Fanula Papazoglu u publikaciji na francuskom jeziku, *Inscriptions de la Mésie Supérieure*, u Centru za antičku epigrafiku i numizmatiku. Centar se ugasio početkom XXI veka, publikacija je prestala da izlazi.

Razvitak i napredak nauke se može pratiti u pojedinačnom i u opštem, u objavljenim knjigama, a još u većoj meri u časopisima. Knjige predstavljaju pojedince i rezultate njihovih istraživanja; časopisi prate rad većeg broju i odražavaju ak-

tuelno stanje istraživanja u jednoj naučnoj oblasti. Izdavanje časopisa zahteva od urednika i redakcije spremnost da posvete mnogo vremena i napora i stave svoje znanje u službu poduhvata od opšteg interesa.

Prvi naučnici u oblasti Klasičnih nauka u nas objavljivali su radove u povremenim publikacijama Akademije nauka *Glasi* i *Spomeniku* i u književnim časopisima, u *Prilozima za književnost, istoriju, jezik i folklor* koji je uređivao V. Čajkanović zajedno sa Pavlom Popovićem, posle II svetskog rata u *Zborniku Filozofskog fakulteta u Beogradu*. Katedra za klasične jezike i književnost u Beogradu tri puta je pokretala osnivanje svog časopisa: jedan je bio internacionalni, jedan jugoslovenski i najzad jedan je srpski. Dva od njih, jedan između dva svetska rata i jedan posle II Svetskog rata delo su Milana Budimira.

I. *Revue internationale des études balkaniques*

Dva časopisa *Revue internationale des études balkaniques* (RIEB) i *Živa antika* (ŽA), osnovani su u periodu velikog naučnog uspona klasičnih nauka, prvi u decenijama između dva svetska rata, drugi posle II svetskog rata; treći, *Zbornik za klasične studije Matice srpske*, osnovan je u Novom Sadu u nepovoljnim uslovima posle raspada Jugoslavije.

U vreme mira i stabilnosti od 20-tih godina XX veka na Beogradskom univerzitetu su se našli naučnici koji su bili školovani na Beogradskom univerzitetu i u velikim centrima Evrope, Minhenu, Parizu ili Beču. Pored mnogih drugih, tu su Veselin Čajkanović, Nikola Vulić, Milan Budimir, Miloš Đurić i Miloje Vasić. Oni su uneli u nauku kod nas nov duh i strog naučni metod koji se zasnivao na proučavanju izvora i strogo naučnom metodu. Uspostavljene su bile i veze s znamenitim naučnicima van zemlje, Francuskoj, Austriji, Nemačkoj, Poljskoj i dugim evropskim zemljama.

Veliki doprinos Milana Budimira klasičnim naukama je pored ostalog i u tome što je zajedno s Petrom Skokom 1934. godine pokrenuo međunarodni časopis *Revue internationale des études Balkaniques* koji je okupio mnoga značajna imena klasičnih nauka, kao i istorije i etnologije u Kraljevini Jugoslaviji i u svetu. *Revue internationale des études Balkaniques* je zamišljen kao balkanski po tematici, internacionalni po saradnicima. Glavni cilj mu je bio izučavanje balkanskih zemalja, njihove prošlosti i međusobnih veza, folkloru i jezika. U njemu su se našla mnoga značajna imena naše i evropske nauke, lingvistike, arheologije, etnologije, antropologije i istorije toga vremena: M. Budimir, P. Skok, V. Čajkanović, M. Vasić, N. Vulić, V. Čorović, A. Belić, A. Meillet, N. Jorga, S. Bobčev, P. Kretschmer, M. Rostovzew, F. Novotny, J. Zeiller, M. Nilson, Ch. Diehl, F. Dölger, R. Syme, Th. Zielinski, K. Kerényi, Ch. Picard, B. Filow, R. Egger, N. Jokl i drugi. Istraživanje balkanske prošlosti, jezičke, istorijske, etnološke i arheološke, glavni je cilj časopisa. Časopis je posvećen kralju Aleksandru, dve godine posle njegovog ubistva, kao pokrovitelju nauke i apostolu balkanske solidarnosti i evropskog mira, kako je to formulisano u uvodnom članku. Antika je široko shvaćena i prostorno i istorijski. Nije zapostav-

ljeno ni dejstvo antičke kulture na kasnijoj razvitak kao ni recepcija antike. U uvodnom članku M. Budimir i P. Skok skreću pažnju na istorijske trenutke u kojima je dolazilo do smenjivanja partikularizma i jedinstva Balkana. U antici neke zemlje Balkana su se, posle prethodnog partikularizma, našle ujedinjene u makedonskoj državi Filipa i Aleksandra, kasnije su sve bile u okvirima rimske države. U srednjem veku Balkan je prvo u granicama vizantijske države, da bi se kasnije na tlu Balkana razvile druge države, bugarsko carstvo i srpsko carstvo cara Dušana. Potom su sve balkanske države bile pod turskom vlašću, a posle oslobađanja od vlasti Osmanlija nikle su moderne balkanske države. Dakle i naučna istraživanja Balkana se mogu kretati u okviru pojedinačnog i opšteg. Proučavanje pojedinačnog se prepušta specijalistima pojedinih balkanskih naroda, opšte je predmet svetske nauke; posebno se ne može razumeti bez proučavanja opštih okvira Balkana.

Časopis RIEB je bio namenjen široj kulturnoj publici. Namera redakcije je bila da časopis bude zbirka sintetičkih članaka iz pera svetskih naučnika koji su se bavili pojedinim fenomenima antičke prošlosti Balkana i oni bi prikazali Balkan kao organsku celinu. Tom cilju su posvećeni mnogi članci u prvom broju, na pr. M. Rostovtzeff, *La vie économique des Balkans dans l'antiquité*, J. Zeiller, *L'expansion du christianisme dans la péninsule des Balkans du Ier a Ve siècle*, F. Dölger, *Die mittelalterliche Kultur auf dem Balkan*, V. Čorović, *Die Entstehung der unabhängigen Balkanstaaten*, E. Čaheji, *Sitten und Gebrauche der Albanen*, M. Nilsson, *Die griechische Religion* i dr.

Već posle prvih svesaka pokazala se neodrživom teza o razdvajanju opšteg i pojedinačnog. Već od 8. veka pre Hr. nijedna kultura se ne može razumeti bez razumevanja širih, balkanskih okvira, a opšte se ne može razumeti dok se ne istraži posebno. Zamisao da se u časopisu objavljuju sinteze o pojedinim problemima ili aspektima života iz pera najboljih svetskih stručnjaka, pokazala se neodrživom: nedostajalo je mnogo istraživanja pojedinačnog, pa u *avertissement*-u na kraju 2. toma I godine redakcija priznaje da mora da odstupa od proklamovanog cilja, jer su lakune u pojedinim naučnim oblastima tako velike, da se sinteze ne mogu stvarati pre daljih prethodnih naučnih istraživanja. Trebalo se vratiti analizi pojedinih pitanja, zaključuje redakcija, i istraživanjima pojedinih problema. U sledećim brojevima sve je više bilo članaka koji se bave pojedinačnim. Tu je pre svega članak M. Budimira u broju II,1, 1936, *Homerische Haupthelden, Pelasten und Pelazger*, N. Vulića, *I sedi dei Triballi*, R. Syme, *Augustus nad South Slav Lands* i dr.

U časopisu u početku prevlađuju klasične teme, ali one nisu jedine. Vremenom odnose prevagu članci o istoriji naroda na Balkanu u kasnijim epohama, u srednjem veku, kao i u XVIII i XIX veku.

Časopis je izlazio u Beogradu četiri godine. Ugasio se 1940, pred pretnjom novog svetskog rata.

II. Živa Antika (*Antiquité vivante*)

Posle II svetskog rata nestali su mnogi naučnici iz prethodne generacije: umrli su Nikola Vulić i Veselin Čajkanović, Miloje Vasić je bio penzionisan. Me-

tođ, međjutim, koji su ovi naučnici uveli u proučavanje antike nije umro; bio je prihvaćen i od posleratne generacije koja je nastavila tradiciju evropske nauke. Došli su novi ljudi čiji je doprinos nauci bio veliki: izuetna po obdarenosti i učenosti Anica Savić Rebac, zatim Milutin Garašanin i Fanula Papazoglu, najzad i znatno mladji Miron Flašar. Milan Budimir je po drugi put imao glavnu ulogu u pokretanju novog časopisa, kao i Miloš N. Đurić.

Revue intern. des études balkaniques je suviše široko zamišljen da bi mogao da zadrži planirani prvobitni karakter. Razvitak nauke vodio je daljem usmeravanju časopisa ka grupi srodnih nauka ili jednoj od nauka, ka izučavanju pojedinačnih naučnih problema u odjedjenim naukama. Ideja opšteg balkanskog od preistorije do današnjeg dana pokazala se neodrživom. Plasiranje časopisa na međjunarodnom tržištu i razmena zahtevalo je specijalizaciju. Posle II svetskog rata, početkom 50-tih godina XX veka pojedine institucije su osnivale svoje časopise, s jasno definisanim oblastima kojima se bave. Pokrenuto je više istorijskih časopisa (*Jugoslovenski istorijski časopis*, *Istorijski glasnik*, *Istorijski časopis*), obnovljeno je izdavanje *Starinara*, počeo je da izlazi *Zbornik radova Vizantološkog instituta*, i danas jedan od najboljih naših časopisa. Filozofski fakultet u Beogradu pokrenuo je izlaženje svog *Zbornika radova*. Potreba da se istraživanja u oblasti klasične nauke u užem smislu (Klasična filologija i lingvistika i Istorija starog veka) koncentrišu u posebnim časopisu, kao što je to slučaj u drugim zemljama koje neguju studije klasičnih starina, bila je evidentna. U vodećim zemljama Evrope i drugih kontinenata razdvajaju se i časopisi za izučavanje antičke grčke i latinske kulture. Francuska ima svoje časopise *Revue des études anciennes*, *Revue des études latines* i *Revue des études grecques* i mnoge druge, Engleska izdaje kao vodeće *Journal of Hellenique Studies* i *Journal for Roman Studies*, Nemačka koja je 20-tih godina XIX veka imala svoj veliki početak klasičnih nauka, raščlanila je pojedine nauke u okviru klasičnih studija, i ima brojne časopise, kao što su *Klio*, *Historia*, *Gnomon* za kritičke prikaze, *Beiträge zur Namenforschung* za izučavanje imena, Italija i Španija imaju veliki broj časopisa za klasične nauke. U Jugoslaviji je osnovan časopis *Živa antika*.

Redakcija *Žive antike* je bila jugoslovenska, časopis je štampan u Skoplju. Izdavački posao bio je poveren Mihailu Petruševskom.

Živa antika je časopis za klasične studije. Proklamovani cilj je bio da se unaprede studije veza između Slovena i antičke kulture; naša zemlja, tada Jugoslavija, činila je satavni deo kulturne oblasti antike. M. Budimir se u uvodnom članku poziva na rezultate III Plenuma KPJ koji podstrekava razvitak nauke u tom pravcu.. Karakter časopisa je nagoveštavala citirana izreka *Dialectica vera docet*. Antička i naša kulturna stvarnost bi predstavljale delove iste dijalektičke celine. Prvi broj je izašao 1951, prvi saradnici su bili Miloš N. Đurić, Anica Savić-Rebac (Beograd), P. Skok (Zagreb), M. Grošelj, Kopriva, K. Gantar (Ljubljana), L. Margetić (Zagreb), M. Budimir (Beograd), Mihailo Đurić (Beograd), M. Petruševski (Skoplje) F. Papazoglu, M. Marković (Beograd), D. Rendić-Miočević (Zagreb), J. Šašel (Ljubljana), Ilijevski i B. Josifovska (Skopje); sledećoj generaciji pripadaju M. Flašar, K. Maricki Gađanski i I. Gađanski, od arheologa A. Cermanović i R. Vasić, R. Katičić, Iva Mikl-Curk, M. Marković. Članci su štampani ćirilicom i la-

tinicom; od 6. broja ŽA počinje da objavljuje članke na stranim jezicima i tako približava svetskoj naučnoj javnosti rezultate rada naših istraživača. Među saradnicima se pojavljuju i imena stranih naučnika, Anna Sacconi, O. Masson, J. Irmischer, P. Oliva, M. Müllestein, G. Winkler, G.M.Lee.

U *Živoj antici* je štampao svoj poslednji rad Veselin Čajkanović 1959. godine.

Karakter popularizirajućeg koji je proklamovan u RIEB izgubio se u *Živoj antici* i ona je postala naučni časopis koji je stekao i međunarodni ugled. Časopis je izlazio i posle raspada Jugoslavije. Broj za 1997. posvećen je Fanuli Papazoglu, dugogodišnjem članu redakcije, kao što je broj iz 1983. posvećen Mihailu Petruševskom.

III. *Zbornik Matice srpske za klasične studije* (*Journal of Classical Studies Matica srpska*)

Treći časopis koji su osnovali naši klasični filolozi nastao je pod mnogo nepovoljnijim okolnostima, ali je i pored toga uspeo da okupi veliki broj klasičnih stručnjaka iz Beograda, Novog Sada i inostranstva. Miron Flašar je, sa Ksenijom Maricki Gađanski i Boškom Petrovićem, Predsednikom Matice srpske, pokrenuo izlaženje časopisa za klasične studije u Matici srpskoj u Novom Sadu pod nazivom *Zbornik Matice srpske za klasične studije (Journal of Classical Studies Matica srpska)*. Prvi tom je bio naglašeno usmeren ka istraživanju recepcije antike u srpskoj književnosti i nauci. Osim toga, časopis je imao kao cilj i da obaveštava o onome što se događa u svetu klasičnih nauka uopšte. U prvom broju je osetna težnja da se akcenat stavi na izučavanje recepcije antike i uticaja klasične kulture na srpsku literaturu i drugu umetnost. Preovlađuju teme tome posvećene: M. Flašar, *O klasičnim studijama u Karlovačkoj gimnaziji*, K. Maricki Gađanski, *Gliša Lazić i „božanstveni“ Platon*, S. Avramović, *Gligorije-Giga Geršić, profesor pravnog fakulteta i klasičar*, B. Šijački-Manević, *Autobiografski iskazi u poeziji Ivana Česmickog*. Ima i članaka koji obaveštavaju o pojavama u modernim istraživanjima klasike i novim metodima (M. Mirković, *O jednom novom metodu*) i onih koje se tiču šire problematike (M. Pakiž, *Tacitov opis Rajne i Dunava*, A. Popović, „*Teorija mita*“ *Julijana Apostate* i dr.). Tu orijentaciju je časopis zadržao, ali je vremenom broj tema proširen, a na stranicama časopisa se pojavljuju i mnogi strani saradnici.

Izučavanje recepcije antike je zadržalo značaj i kasnije, pored radova iz raznih oblasti antike, jezika i književnosti, filozofije, arheologije, antičkog prava, istorije i epigrafike i prirodnih nauka naših i stranih naučnika. Od broja 2. do danas časopis uredjuje K. Maricki Gađanski, s inostranom redakcijom u kojoj su profesori Karl Joachim Classen, Livio Rossetti, Emilija Masson, Victor Castellani. Broj 10. časopisa Redakcija je posvetila svom glavnom uredniku, a upravo je izašao br. 14 (2012).

Značajno u sva tri časopisa, pored svih razlika u koncepciji, jeste namera da se podstakne izučavanje veza balkanskih zemalja s antičkom kulturnom prošlošću, da se istakne antičko nasleđe u literaturi i drugim umetnostima, kao i ono što je nesvesno prihvaćeno u običajima i jeziku. Časopisi su sveobuhvatni zbornici posveće-

ni izučavanju antike uopšte, od preistorije do pozne antike. Tematika je od opštebal-kanske u RIEB proširena na probleme antike uopšte u Živoj Antici i Zborniku Matice srpske za klasične studije.

*

Postoje još dve periodične publikacije na klasične teme. Odeljenje klasičnih nauka Filozofskog fakulteta u Beogradu ima od devedesetih godina XX veka *Lucida intervalla*, koje uređuje Marjanca Pakiž sa ciljem da se objavljuju prevodi s klasičnih jezika na srpski, u omanjim periodičnim sveskama. Noviji brojevi donose i priloge na stranim jezicima.

Drugu periodičnu publikaciju pokrenulo je *Društvo za antičke studije Srbije* u kojoj se objavljuju referati s godišnjih međunarodnih skupova Društva, izrazito multidisciplinarnih i interdisciplinarnih. Ovaj Zbornik uređuje K. Maricki Gađanski, a izlazi pod naslovom *Antika i savremeni svet* jednom godišnje, obima oko 500 strana.

Professor MIROSLAVA MIRKOVIĆ, PhD

Philosophische Fakultät
Universität zu Belgrad

ALTERTUMSWISSENSCHAFT UND CLASSISCHE ZEITSCHRIFTEN IN SERBIEN

Zusammenfassung

Der wissenschaftliche Fortschritt einer Disziplin läßt sich anhand von größeren Werken und insbesondere Zeitschriften verfolgen. In der vorliegenden Arbeit werden unsere drei Zeitschriften analysiert: *Revue internationale des études balcaniques*, *Živa Antika (Antiquité Vivante)* und *Zbornik Matice srpske za klasične studije (Journal of Classical Studies Matica Srpska)*.